

Respublika OAK jurnali

ISSN 2181-4201

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI

ILMIY-METODIK JURNALI

10.00.00 FILOLOGIYA FANLARI

13.00.00 PEDAGOGIKA FANLARI

SENTYABR 2026, 6-SON

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
<https://etjournal.buxdpi.uz>

**BUXORO DAVLAT
PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

TA'LIM TRANSFORMATSIYASI ILMIY – METODIK JURNAL

№. 6

BUXORO – 2026

BOLALAR SHE'RIYATIDA YUMORNING POETIK TABIATI VA UNI TAHLIL QILISH MEZONLARI

Qobilova Aziza Ahrorovna,

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD)

Annotatsiya. Maqolada bolalar she'riyatidagi yumorning umumiy kulgi nazariyalari, bolalar adabiyoti poetikasi va yosh adresat idroki kesishgan nuqtadagi tabiati tadqiq etildi. Tadqiqotning maqsadi jahon hamda o'zbek adabiyotshunosligidagi nazariy qarashlarni tizimlashtirish, yumorni satira va masxaradan farqlash hamda she'riy matnni tahlil qilish mezonlarini ishlab chiqishdan iborat. Material sifatida kulgining ustunlik, yengillik, nomutanosiblik, karnaval, skriptlar qarama-qarshiligi, zararsiz norma buzilishi va kognitiv-rivojlanish nazariyalari, shuningdek, o'zbek bolalar she'riyati bo'yicha tadqiqotlar olindi. Qiyosiy-tipologik, konseptual-semantik, struktur-funksional va germeneytik tahlil usullari qo'llandi. Natijada bolalar she'riyatidagi yumorni tavsiflovchi olti mezonli model taklif qilindi: me'yor va og'ish, zararsizlik va estetik masofa, subyekt-obyekt-adresat munosabati, muallifning etik pozitsiyasi, poetik mexanizm hamda yosh va milliy-madaniy muvofiqlik. Yumor yosh kitobxonga tanish me'yorning ritm, qofiya, takror, so'z o'yini yoki obrazli kutilmaganlik orqali o'yinbop o'zgartirilishi natijasida yuzaga keladigan xayrixoh-tanqidiy poetik-kommunikativ hodisa ekani asoslandi.

Kalit so'zlar. bolalar she'riyati, yumor, kulgi poetikasi, nomutanosiblik, zararsiz norma buzilishi, estetik masofa, yosh adresat, poetik shakl.

ПОЭТИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЮМОРА В ДЕТСКОЙ ПОЭЗИИ И КРИТЕРИИ ЕГО АНАЛИЗА

Кобилова Азиза Ахроровна,

доктор философии (PhD) по филологическим наукам

Аннотация. В статье исследуется природа юмора в детской поэзии на пересечении общих теорий смеха, поэтики детской литературы и возрастного восприятия адресата. Цель исследования состоит в систематизации зарубежных и узбекских теоретических подходов, разграничении юмора, сатиры и насмешки, а также в разработке критериев анализа поэтического текста. Материалом послужили теории превосходства, разрядки, несоответствия, карнавального смеха, оппозиции сценариев, доброкачественного нарушения нормы и когнитивного развития, а также исследования узбекской детской поэзии. Используются сравнительно-типологический, концептуально-семантический, структурно-функциональный и герменевтический методы. В результате предложена шестикомпонентная модель анализа: норма и отклонение, безопасность и эстетическая дистанция, отношение субъект-объект-адресат, этическая позиция автора, поэтический механизм, возрастное и национально-культурное соответствие. Обосновано, что юмор в детской поэзии представляет собой доброжелательно-критическое поэтико-коммуникативное явление, возникающее при игровом преобразовании знакомой ребёнку нормы средствами ритма, рифмы, повтора, словесной игры и образной неожиданности.

Ключевые слова. детская поэзия, юмор, поэтика смеха, несоответствие, доброкачественное нарушение, эстетическая дистанция, возрастной адресат, поэтическая форма.

THE POETIC NATURE OF HUMOR IN CHILDREN'S POETRY AND CRITERIA FOR ITS ANALYSIS

Qobilova Aziza Ahrorovna,

Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences

Abstract. The article examines humor in children’s poetry at the intersection of general theories of laughter, the poetics of children’s literature, and age-specific reception. The study aims to systematize international and Uzbek theoretical approaches, distinguish humor from satire and ridicule, and develop criteria for analysing poetic texts. Its materials include superiority, relief, incongruity, carnival laughter, script opposition, benign violation, and cognitive-developmental theories, together with studies of Uzbek children’s poetry. Comparative-typological, conceptual-semantic, structural-functional, and hermeneutic methods were applied. The study proposes a six-component model comprising norm and deviation, harmlessness and aesthetic distance, the subject-object-addressee relationship, the author’s ethical stance, the poetic mechanism, and age-related and national-cultural correspondence. Humor in children’s poetry is consequently defined as a benevolent yet critical poetic and communicative phenomenon produced when a norm familiar to the young reader is playfully transformed through rhythm, rhyme, repetition, wordplay, or an unexpected image.

Keywords. children’s poetry, humor, poetics of laughter, incongruity, benign violation, aesthetic distance, young reader, poetic form.

Kirish: Kulgi insonning biologik reaksiyasi, ruhiy holati, ijtimoiy aloqasi va estetik bahosini birlashtiradigan murakkab hodisadir. Adabiyotda u tabiiy reaksiyaning oddiy ko’chirmasi emas, balki muallif tomonidan tanlangan va poetik jihatdan tashkil etilgan munosabat sifatida namoyon bo’ladi. Kulgi obraz, ohang, vaziyat, kompozitsiya va til vositalari orqali badiiy ma’noga aylangani sababli uning tahlili fiziologik natijani emas, matnda bu natijani yuzaga keltiradigan mexanizmni aniqlashni talab qiladi. Kulgining tarixiy-semantik taraqqiyoti ham tushunchaning inson tabiati va xulqini izohlash bilan qadimdan bog’langanini ko’rsatadi [1]. Evolyutsion yondashuv esa kulgining o’yin, xavfsizlik va ijtimoiy signal bilan aloqasini asoslaydi [2].

Bolalar she’riyatida mazkur muammo yanada murakkablashadi. Chunki umumiy komiklik qonuniyatlariga yosh kitobxonning idroki, hissiy xavfsizligi va axloqiy tajribasi, she’riy nutqning ritm, qofiya, misra, pauza hamda takror kabi xususiyatlari qo’shiladi. Bola komik vaziyatni kattalar singari tayyor bilimlar tizimi asosida emas, ko’pincha predmetli harakat, tovush, o’yin va ko’rinadigan nomuvofiqlik orqali qabul qiladi. Maktab yoshiga yaqinlashgan sari u ko’pma’nolilik, sabab-oqibatning buzilishi, qahramonning da’vosi bilan amali o’rtasidagi farq va yashirin qochirimni anglay boshlaydi. Shu sababli bolalar yumorini kattalar yumorining soddalashtirilgan shakli deb baholash uning poetik hamda kommunikativ tabiatini toraytiradi.

Kulgini izohlashga qaratilgan klassik qarashlar ustunlik, yengillik va nomutanosiblik nazariyalarida jamlanadi. Arastu komediyaning estetik tabiatiga asos solgan bo’lsa [3], Kant kulgini kutilgan tasavvurning kutilmaganda yo’qqa chiqishi bilan bog’laydi [4]. Bergson komizmni tirik va moslashuvchan hodisaga mexanik takrorning singib ketishi orqali izohlaydi [5]. Zamonaviy tadqiqotlarda ushbu yo’nalishlar zararsiz norma buzilishi nazariyasi [6], karnaval kulgisi [7], komizm tipologiyasi [8], verbal yumorning semantik va pragmatik modellari [10; 11] bilan boyitilgan. Biroq nazariyalarning katta qismi kattalar muloqoti, latifa yoki nasriy matn materialida shakllangan.

She’riy yumor masalasi alohida e’tibor talab qiladi. She’rda komik ma’no faqat tasvirlangan hodisaga emas, balki shaklning o’ziga ham tayanadi. Ritm o’quvchining kutishini hosil qiladi, qofiya ehtimoliy so’zni taxmin qilishga undaydi, takror esa muayyan sintaktik va tovush tartibini mustahkamlaydi. Ana shu tartibning kutilmagan nuqtada buzilishi kulgili ta’sir yaratishi mumkin. McRae she’riy shaklning qat’iy qofiyadan erkin she’rgacha bo’lgan ko’rinishlari komik ta’sirni kuchaytirishi yoki mustaqil ravishda yuzaga keltirishi mumkinligini ko’rsatadi [17]. Bu xulosa bolalar she’riyatini faqat mavzu va g’oya doirasida

emas, poetik mexanizmlar tizimi sifatida o'rganish zaruratini belgilaydi.

Bolalar kulgisiga bevosita bag'ishlangan tadqiqotlar uning hukm chiqarishdan ko'ra o'yin va samimiy muloqotga yaqinligini ko'rsatadi. B. Begak bolalar kulgisining o'yin bilan bog'liq xususiyatlarini yoritgan bo'lsa [18], K. Chukovskiy bolalar nutqidagi yangicha so'z yasash, ma'no ko'chishi va mantiqiy xatolarning tabiiy komik imkoniyatini kuzatgan [19]. Bu qarashlar yosh adresatni tayyor hazilni qabul qiluvchi emas, til va ma'no ustida faol tajriba qiluvchi subyekt sifatida talqin etishga asos beradi.

O'zbek adabiyotshunosligida bolalar she'riyatining ma'rifiy-estetik vazifalari, yosh kitobxonning qahramon bilan ruhiy yaqinligi va istiqlol davridagi poetik yangilanishlar o'rganilgan. R. Barakayev bola asarda o'z ruhiy ehtiyoji va dunyoqarashiga yaqin qahramonni izlashini qayd etadi [20]. G. Jo'rayeva esa hajviylikni faqat janr sifatida emas, voqelikni kulgi orqali baholash xususiyatiga ega poetik belgi deb talqin qiladi va istiqlol davrida hajviy obrazning ijtimoiy-estetik vazifasi kengayganini ko'rsatadi [21]. Shunga qaramay, jahon yumor nazariyalarini bolalar she'riyatining etik, yosh va shakliyl talablariga moslashtiradigan yaxlit tahlil mezonlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Tadqiqotning maqsadi bolalar she'riyatidagi yumorning nazariy asoslarini qiyosiy tizimlashtirish va she'riy matndagi yumorni aniqlash hamda baholash uchun amaliy mezonlar modelini ishlab chiqishdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun kulgi bilan komiklik, hajv, yumor, satira, hazil, kinoya va masxara tushunchalarining chegaralari belgilandi; asosiy jahon nazariyalarining bolalar she'riyatini izohlash imkoniyati baholandi; yosh adresat va milliy-madaniy muhitning o'рни aniqlandi; mazmuniy, etik va shakliyl omillar bir tizimga keltirildi.

Materiallar va metodlar

Tadqiqot nazariy-sintetik xarakterga ega. Material sifatida kulgi va yumorning tarixiy, falsafiy, psixologik, lingvistik hamda adabiyotshunoslikka oid konsepsiyalari tanlandi. Klassik qatlam Arastu, Kant, Bergson, Freyd, Baxtin va Propp qarashlarini; zamonaviy qatlam Raskin va Attardoning verbal yumor modeli, McGraw va Warrenning zararsiz norma buzilishi nazariyasi, Gervais va Wilsonning evolyutsion yondashuvi, Martin hamda McGheening psixologik-rivojlanish qarashlari, Tiggesning adabiy bema'nilik konsepsiyasi va McRaening she'riy yumor haqidagi tadqiqotini qamrab oldi [2-17]. Milliy ilmiy kontekstni yoritishda R. Barakayev va G. Jo'rayevaning o'zbek bolalar she'riyati haqidagi xulosalariga tayanildi [20; 21].

Manbalar uch mezon asosida guruhlandi: birinchidan, kulgining yuzaga kelish mexanizmini izohlashi; ikkinchidan, badiiy matn tuzilishini tahlil qilishga tatbiq etilishi; uchinchidan, yosh adresat, etik xavfsizlik yoki milliy-madaniy muvofiqlik masalasini ochib berishi. Ushbu tanlov tizimli bibliografik sharh maqomiga da'vo qilmaydi; u bolalar she'riyatidagi yumor uchun metodologik jihatdan samarali konsepsiyalarni sifat jihatidan birlashtirishga qaratilgan.

Qiyosiy-tipologik usul nazariyalarning umumiy va farqli jihatlarini aniqlashda, konseptual-semantik tahlil asosiy terminlarning mazmun chegaralarini belgilashda qo'llandi. Struktur-funksional tahlil ritm, qofiya, takror, misra chegarasi, obraz va kutilmagan yakunning komik vazifasini ochishga xizmat qildi. Germenevtik yondashuv muallif bahosi, lirik subyekt mavqei va adresat tomonidan ma'noning yakunlanishini talqin qilish imkonini berdi. Shuningdek, yosh psixologiyasiga oid qarashlardan komik signalning yoshga mosligini baholashda foydalanildi [13-15].

Tahlil birligi sifatida alohida kulgili so'z emas, balki me'yori, undan og'ish, og'ishning xavfsiz deb anglanishi, muallif bahosi, poetik ifoda va adresat javobining o'zaro bog'langan majmui olindi. Shu asosda nazariyalar avval izohlash imkoniyati va cheklovi bo'yicha qiyoslandi, so'ng bolalar she'riyatiga xos ko'rsatkichlar yaxlit modelga keltirildi.

Natijalar

Tadqiqotning birinchi natijasi terminologik chegaralarning aniqlashtirilishidir. Kulgi subyektning hissiy-jismoniy yoki kommunikativ javobini, kulgilik predmet yoki vaziyatning kulgi uygʻotish imkoniyatini, komiklik esa nomuvofiqlikning estetik idrok etilgan va badiiy shakllantirilgan sifatini anglatadi. Hajv voqelikdagi nomukammallikni kulgi orqali baholovchi umumiy badiiy munosabatdir. Yumor va satira hajviy munosabatning muallif masofasi hamda inkor darajasiga koʻra farqlanadigan koʻrinishlari sanaladi. Yumorda qahramonga ruhiy yaqinlik va uning oʻzgarish imkoniyati saqlanadi; satirada esa ijtimoiy yoki axloqiy zararli illatni keskin inkor etish ustun keladi. Hazil vaziyatli yoki nutqiy kulgi birligi, kinoya tashqi va ichki maʼnoning qarama-qarshiligi, masxara esa shaxsni kamsitishga moyil munosabatdir. Demak, yumorni masxaradan ajratadigan asosiy belgi kulgining kuchi emas, uning etik yoʻnalishidir.

Ikkinchi natija shundan iboratki, mavjud nazariyalarning hech biri bolalar sheʼriyatidagi yumorni yakka holda toʻliq izohlamaydi. Ularning har biri jarayonning muayyan qatlamini yoritadi. Nomutanosiblik nazariyasi komik burilishning kognitiv asosini, zararsiz norma buzilishi nazariyasi uning hissiy va etik shartini, verbal yumor nazariyasi semantik tuzilishini, kognitiv-rivojlanish yondashuvi esa adresatning yosh imkoniyatini tushuntiradi. Karnaval va adabiy bemaʼnilik konsepsiyalari oʻyin, rol almashinuvi va mantiqning ataylab buzilishini izohlashga yordam beradi. Nazariyalarning bolalar sheʼriyatiga tatbiqi 1-jadvalda umumlantirildi.

1-jadval Bolalar sheʼriyatini izohlashda yumor nazariyalarining imkoniyati

Nazariya	Asosiy mexanizm	Bolalar sheʼriyatidagi izoh imkoniyati	Asosiy cheklov
Ustunlik	Boshqa shaxs yoki avvalgi holat ustidan ustunlik hissi	Qahramon xatosi, maqtanchoqlik yoki oʻzini ortiqcha baholashni tushuntiradi	Xayrixoh kulgi va soʻz oʻyinlarini toʻliq izohlamaydi; masxara xavfini kuchaytiradi
Yengillik	Ruhiy yoki asabiy zoʻriqishning yumshashi	Qoʻrquv, noqulaylik va tarbiyaviy muammoni yengil ohangda berish vazifasini ochadi	Poetik shakl va semantik mexanizmni yetarli koʻrsatmaydi
Nomutanosiblik	Kutilgan tartib bilan real natija oʻrtasidagi tafovut	Kutilmagan qofiya, obraz, yakun va sabab-oqibat buzilishini izohlaydi	Nomutanosiblikning qachon kulgili, qachon xavfli boʻlishini alohida tushuntirish talab etiladi
Bergson konsepsiyasi	Tirik harakatda mexaniklik, avtomatizm va takror	Takroriy qiliq, qotib qolgan odat va ritmik avtomatizm komizmini ochadi	Bolalarcha til ijodi va hissiy xavfsizlikni toʻliq qamramaydi
Zararsiz norma buzilishi	Buzilish va zararsizlikning bir paytda idrok etilishi	Oʻyin shartliligi, estetik masofa va etik chegarani bir tizimda tushuntiradi	Sheʼriy shaklning aniq vositalarini mustaqil tahlil qilmaydi
Karnaval kulgisi	Rol va ierarxiyaning oʻyin tarzida teskarilanishi	Bola-katta, kuchli-ojiz va jonsiz-jonli rollar almashinuvi izohlaydi	Individual lirik matndagi nozik semantik burilishni umumiy madaniy modelga singdirishi mumkin

Nazariya	Asosiy mexanizm	Bolalar she'riyatidagi izoh imkoniyati	Asosiy cheklov
SSTH va GTVH	Qarama-qarshi skriptlar va bilim resurslari	So'z o'yini, ikki ma'nolilik, mantiqiy mexanizm va til tanlovini tahlil qiladi	Asosan latifa va narrativ matnlar asosida ishlab chiqilgan
Kognitiv rivojlanish	Yoshga qarab murakkablashadigan nomutanosiblik idroki	Harakat, nomlash, tushuncha va ko'pma'nolilikka asoslangan yumorni yosh bilan bog'laydi	Muayyan she'rning estetik qiymatini o'zi belgilamaydi
Adabiy bema'nolilik	Ma'no va ma'nosizlik o'rtasidagi muvozanat	Absurd-o'yin, mantiqning ataylab buzilishi va fantastik uyg'unlikni tahlil qiladi	Har qanday g'alatilikni mazmunli yumor deb qabul qilish xavfi mavjud

Uchinchi natija bolalar she'riyatidagi yumorni mazmun, etika, shakl va qabul jarayonini birlashtirgan olti mezon orqali tahlil qilish mumkinligidir. Modelning boshlang'ich nuqtasi yosh kitobxonga tanish bo'lgan me'yorni aniqlashdir. Me'yor hayotiy, axloqiy, lisoniy yoki matnning o'zida hosil qilingan ritmik-sintaktik tartib bo'lishi mumkin. Ikkinchi bosqichda bu tartibning qanday buzilgani va buzilish nega tahdid emas, o'yin sifatida qabul qilinishi aniqlanadi. Keyingi bosqichlar kulgining kim tomonidan, kimga yoki nimaga nisbatan va qaysi adresat uchun yaratilganini, muallifning qahramonga munosabatini, komik ta'sirni yuzaga keltirgan poetik vositani hamda uning yosh va madaniy kontekstga mosligini tekshiradi.

2-jadval Bolalar she'riyatidagi yumorni tahlil qilishning olti mezoni

Mezon	Tahlil savoli	Matndagi ko'rsatkichlar	Ilmiy vazifa
Me'yor va og'ish	O'quvchi nimani odatiy deb kutadi va u qanday o'zgaradi	Kutilmagan yakun, rol almashinuvi, noto'g'ri nomlash, sabab-oqibat buzilishi	Komik ziddiyatning asosini belgilash
Zararsizlik va estetik masofa	Og'ish nima sababdan qo'rqinchli yoki haqoratli emas	O'yin signali, fantastik shartlilik, mubolag'a, quvnoq ohang, xavfsiz yakun	Kulgining hissiy va etik shartini aniqlash
Subyekt obyekt adresat	Kim kuladi, nima ustidan kulinadi va ma'noni kim yakunlaydi	Muallif, lirik qahramon, personaj va kitobxon pozitsiyalari	Poetik kommunikatsiya tuzilishini ochish
Muallif masofasi	Qahramon inkor etiladimi yoki xatosiga qaramay qabul qilinadimi	Xayrixohlik, tuzalish imkoniyati, keskin fosh etish, kamsitish belgilari	Yumor, satira va masxarani farqlash
Poetik mexanizm	Komik ta'sir aynan qaysi shakliy vosita bilan hosil bo'ladi	Ritm, qofiya, takror, pauza, misra ko'chishi, so'z o'yini, jonlantirish	Mazmun bilan shaklning o'zaro ta'sirini ko'rsatish

Mezon	Tahlil savoli	Matndagi ko'rsatkichlar	Ilmiy vazifa
Yosh va madaniy muvofiqlik	Adresat signalni tajribasi va madaniy kodi asosida anglay oladimi	Tushunarliklik, yosh bosqichi, xalqona ohang, o'yin va qadriyatlar	Qabul samarasi va milliy ifodani baholash

To'rtinchi natija she'riy shaklning komik mazmunga qo'shimcha bezak emas, uning faol yaratuvchisi ekanini ko'rsatadi. Ritm ketma-ketlik va kutish hosil qiladi; qofiya tovush yaqinligi orqali semantik jihatdan uzoq so'zlarni bir maydonga olib kiradi; takror avval tartibni mustahkamlaydi, so'ng uning buzilishini sezilarli qiladi; misra chegarasi va pauza esa axborotni kechiktirib, kutilmagan ma'noni kuchaytiradi. Lirik subyektning jiddiy ohangi bilan obyektiv vaziyat o'rtasidagi tafovut ham tashqi voqeasiz komizm tug'dirishi mumkin. Shu bois she'rdagi yumor “nima aytilgani” va “qanday aytilgani”ning ajralmas birligida yuzaga keladi [17].

Beshinchi natija yosh adresatning matn komizmini yakunlovchi faol tomon ekanidir. McGheening rivojlanish modeliga ko'ra, bola dastlab predmetdan noodatiy foydalanish, keyin noto'g'ri nomlash, undan so'ng tushunchalar nomuvofiqligi va nihoyat ko'pma'nolilik hamda til o'yinidan kulgi topadi [14]. Bu bosqichlar qat'iy yosh chegarasi sifatida emas, komik signalning idrok murakkabligini baholash vositasi sifatida qabul qilindi. Natijada yoshga moslik mavzuning soddaligida emas, matn talab qiladigan bilim, ikki ma'noni bir vaqtda ushlab va yashirin bahoni anglash darajasida namoyon bo'lishi aniqlandi.

Oltinchi natija milliy o'ziga xoslikning umumiy yumor mexanizmini inkor etmasdan, uning ifoda shaklini belgilashidir. Nomutanosiblik, takror va kutilmaganlik umuminsoniy mexanizmlar bo'lsa, ular qarindoshlik atamaları, xalqona murojaat, bolalar o'yini, maishiy detal, maqol, topishmoq, askiya va latifachilikka xos ohang orqali milliy qiyofa kasb etadi. Karasikning yumor ifodasi lisoniy-madaniy muhitga bog'liqligi haqidagi qarashi [22] jahon modellarini o'zbek she'riyati materialiga to'g'ridan to'g'ri emas, moslashtirib tatbiq etish zarurati tasdiqlaydi.

Muhokama

Natijalar bolalar she'riyatidagi yumorning markaziy mexanizmi sifatida nomutanosiblikni ko'rsatadi, biroq bu mexanizmning o'zi yetarli emas. Har qanday me'yor buzilishi kulgi tug'dirmaydi: u qo'rquv, achinish yoki norozilikka ham sabab bo'lishi mumkin. McGraw va Warrenning tajribalarida buzilish ayni paytda nomaqbul va maqbul, ya'ni zararsiz deb idrok etilgandagina kulgi hamda zavq yuzaga kelishi ko'rsatilgan [6]. Bolalar she'riyatida mazkur ikkilanish o'yin shartliligi, fantastik obraz, mubolag'a, quvnoq ohang va xavfsiz yakun bilan ta'minlanadi. Shunday qilib, nomutanosiblik komik sababni, zararsizlik esa uning qabul shartini ifodalaydi.

Taklif etilgan model Baxtinning ambivalent kulgi haqidagi qarashi bilan hamohangdir. Karnaval kulgisi ierarxiyani vaqtincha bekor qilib, bir tomonlama hukm o'rniga birgalikda kulishni yuzaga keltiradi [7]. Bolalar she'riyatida hayvonning odam kabi gapirishi, jonsiz predmetning hukm chiqarishi yoki bolaning kattalar olamiga baho berishi ana shunday rol almashinuvi ko'rinishlaridir. Biroq karnaval modeli umumiy madaniy vazifani yoritgani holda, konkret matndagi qofiya, so'z o'yini yoki misra burilishini tushuntirish uchun semantik va struktur tahlil bilan to'ldirilishi kerak.

Raskin va Attardoning yondashuvi bir matnda qarama-qarshi bilim ssenariylarining to'qnashishini ko'rsatadi [10; 11]. Bolalar she'rida bunday to'qnashuv “odatiy vazifa - noodatiy vazifa”, “katta - kichik”, “jonli - jonsiz”, “jiddiy da'vo - kulgili natija” kabi juftliklarda namoyon bo'lishi mumkin. Ammo latifa uchun ishlab chiqilgan model she'riy ritm va qofiyaning kutilmani boshqarish xususiyatini to'liq qamramaydi. McRaening poetik shakl va komik ta'sir munosabati haqidagi xulosasi shu bo'shliqni to'ldiradi [17]. Demak,

bolalar she’ri tahlilida semantik skript bilan prosodik kutilma bir vaqtda ko‘rilishi zarur.

Yumorning etik mezoni o‘zbek bolalar adabiyotiga oid tadqiqotlar bilan bevosita bog‘lanadi. Barakayev ta’kidlagan qahramon va yosh kitobxon yaqinligi yumorning xayrixohlik asosini belgilaydi [20]. Jo‘rayevaning hajviylikka poetik belgi sifatida yondashuvi esa yumor va satirani alohida mavzu yoki janrga emas, muallif bahosining yo‘nalishiga ko‘ra farqlashga imkon beradi [21]. Bola qahramonning xatosida o‘zini taniiy olsa, lekin uning sha’ni inkor etilmaganini his qilsa, yumor o‘zini anglash vositasiga aylanadi. Tashqi ko‘rinish, jismoniy nuqson, oilaviy holat yoki o‘zgartirib bo‘lmaydigan belgi kulgi obyektiga aylantirilsa, estetik masofa masxaraga og‘ishi mumkin.

Bolalar yumorining tarbiyaviy vazifasi ham tayyor nasihat bilan tenglashtirilmasligi kerak. Yumor qahramon xatosini bevosita hukm qilmay, vaziyatning ichki ziddiyatini ko‘rsatadi va xulosani kitobxonning o‘ziga qoldiradi. Bu jarayonda bola matnning passiv qabul qiluvchisi emas, ikki tartib o‘rtasidagi farqni topadigan hammuallifga aylanadi. Natijada kulgi xulqiy me’yorni tanitish bilan birga, qiyoslash, sabab-oqibatni tekshirish, so‘zning ko‘pma’noliligini sezish va mustaqil baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Taklif etilgan mezonlar istiqlool davri o‘zbek bolalar she’riyatida, xususan, Anvar Obidjon, Tursunboy Adashboyev va boshqa ijodkorlar asarlaridagi yumoristik obraz, syujet, xalqona ohang hamda bola nuqtayi nazarini tizimli tahlil qilishga mos keladi. Bunda jahon nazariyalari tayyor qolip emas, tahlil savollarini beruvchi metodologik ramka vazifasini bajaradi. O‘zbek tilining fonetik-morfologik xususiyatlari, qofiya tizimi, xalq kulgi madaniyati va bolalarga murojaat odobi konkret matn asosida alohida tekshirilishi lozim.

Tadqiqotning cheklovi uning nazariy xarakteridadir. Maqolada muayyan poetik korpus bo‘yicha chastota, o‘quvchi reaksiyasi yoki yosh guruhlari kesimidagi eksperimental ma’lumotlar tahlil qilinmadi. Shuning uchun olti mezonli model keyingi bosqichda istiqlool davri bolalar she’riyati namunalari asosida kodlash, qiyosiy matn tahlili va yosh kitobxonlar ishtirokidagi reseptiv tadqiqotlar orqali sinovdan o‘tkazilishi zarur. Bunday tekshiruv mezonlarning amaliy aniqligi va turli yosh bosqichlariga mosligini baholash imkonini beradi.

Xulosa

1. Bolalar she’riyatidagi yumor umumiy kulgi nazariyasining soddalashtirilgan shakli emas. U komik nomutanosiblik, yosh adresat idroki, etik xavfsizlik va she’riy shakl birligida yuzaga keladigan mustaqil poetik-kommunikativ hodisadir.

2. Yumorni satira va masxaradan ajratishda kulgining kuchi emas, muallif masofasi, obyektning tabiati, xayrixohlik darajasi va qahramonning o‘zgarish imkoniyati asosiy mezon bo‘ladi.

3. Nomutanosiblik komik burilishning kognitiv asosini, zararsiz norma buzilishi uning hissiy-etik shartini, verbal yumor nazariyasi semantik tuzilishini, kognitiv-rivojlanish yondashuvi esa yoshga mos qabul imkoniyatini izohlaydi. To‘liq tahlil ushbu yondashuvlarning o‘zaro birligini talab qiladi.

4. Ritm, qofiya, takror, pauza, misra chegarasi, so‘z o‘yini va lirik subyekt pozitsiyasi kulgili mazmunni bezabgina qolmay, komik kutilmani yaratadi va o‘zgartiradi. Shu sababli she’riy yumor mazmun va shaklning yaxlit tizimida o‘rganilishi kerak.

5. Taklif etilgan olti mezon - me’yor va og‘ish, zararsizlik va estetik masofa, subyekt-obyekt-adresat munosabati, muallif masofasi, poetik mexanizm, yosh va milliy-madaniy muvofiqlik - o‘zbek bolalar she’riyatidagi yumorni qiyosiy hamda tizimli tahlil qilish uchun metodologik asos bo‘la oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Wickberg D. The Senses of Humor: Self and Laughter in Modern America. Ithaca: Cornell University Press, 1998.
2. Gervais M., Wilson D. S. The Evolution and Functions of Laughter and Humor: A Synthetic Approach. The Quarterly Review of Biology. 2005. Vol. 80, No. 4. P. 395-430.

- DOI: 10.1086/498281.
3. Arastu. Poetika. Axloqi kabir. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004. 352 b.
 4. Kant I. Kritik der Urteilkraft. Berlin, 1790.
 5. Bergson H. Le Rire: Essai sur la signification du comique. Paris: Félix Alcan, 1900.
 6. McGraw A. P., Warren C. Benign Violations: Making Immoral Behavior Funny. *Psychological Science*. 2010. Vol. 21, No. 8. P. 1141-1149. DOI: 10.1177/0956797610376073.
 7. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Москва: Мысль, 1990.
 8. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха. Москва: Мысль, 1999.
 9. Freud S. Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten. Leipzig; Wien: Franz Deuticke, 1905.
 10. Raskin V. Semantic Mechanisms of Humor. Dordrecht: D. Reidel, 1985.
 11. Attardo S., Raskin V. Script Theory Revis(it)ed: Joke Similarity and Joke Representation Model. *Humor: International Journal of Humor Research*. 1991. Vol. 4, No. 3-4. P. 293-347.
 12. Corduas M., Attardo S., Eggleston A. The Distribution of Humour in Literary Texts Is Not Random: A Statistical Analysis. *Language and Literature*. 2008. Vol. 17, No. 3. P. 253-270. DOI: 10.1177/0963947008092505.
 13. Martin R. A. The Psychology of Humor: An Integrative Approach. Burlington, MA: Elsevier Academic Press, 2007.
 14. McGhee P. E. Humor: Its Origin and Development. San Francisco: W. H. Freeman, 1979.
 15. Piaget J., Inhelder B. The Psychology of the Child. Translated by H. Weaver. New York: Basic Books, 1969.
 16. Tigges W. An Anatomy of Literary Nonsense. Amsterdam: Rodopi, 1988. 295 p.
 17. McRae C. Poetry and Modes of Humor. In: *Handbook of American Poetry*. Vol. 17. Berlin; Boston: De Gruyter, 2025. P. 73-94. DOI: 10.1515/9783110595079-004.
 18. Бегак Б. Дети смеются. Москва: Детская литература, 1979.
 19. Чуковский К. И. От двух до пяти. Москва: Детская литература, 1970.
 20. Barakayev R. Istiqlol davri o'zbek bolalar she'riyatining ba'zi o'ziga xosliklari. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Sanat Dergisi*. 2021. Vol. 2, No. 1. B. 36-41.
 21. Jo'rayeva G. A. O'zbek bolalar she'riyatida hajviya (XX-XXI asr materiallari asosida): filologiya fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent, 2022.
 22. Карасик А. В. Лингвокультурные характеристики английского юмора: дис. ... канд. филол. наук. Волгоград, 2001.

MUNDARIJA

PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA METODIKA	
SHAXSDA SOG‘LOM TURMUSH TARZI KO‘NIKMASINI RIVOJLANTIRISH Rahimboyev Rustamjon Abdurahmon o‘g‘li	4
O‘ZBEK VA INGLIZ SOMATIK MAQOLLARIDA KONSEPTUAL METAFORA, METONIMIYA VA PRAGMATIK VAZIFALAR Xamdamova Gulshan Xamroyevna	9
TALABALARNING INGLIZ TILIDA O‘QISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA PSIXOLOGIK OMILLARGA YO‘NALTIRILGAN INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISH METODIKASI Turayeva Xurshida Toxirovna	16
BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA TASVIRIY SAN‘ATNI STEAM YONDASHUVI ASOSIDA O‘QITISHNING DIDAKTIK TAMOYILLARI Ibadullayeva Shaxnoza Ilxamovna, G‘ulomova Shahruza Faxritdinovna	21
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TASVIRIY SAN‘AT DARSLARINI INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA TASHKIL ETISH METODIKASI Ibadullayeva Shaxnoza Ilxamovna, Boymuradova Tursuntosh Ilhom qizi	28
FORMATIV BAHOLASHNING “360 DARAJA” MODEL: INGLIZ TILI DARSLARIDA O‘Z-O‘ZINI, O‘ZARO VA O‘QITUVCHI TOMONIDAN BAHOLASHNI INTEGRATSIYA QILISH METODIKASI Xoldorova Shahlo Shuhratjon qizi	34
BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASHDA PEDAGOG VA TARBICHILARINING KASBIY MALAKALARI ASOSIDA PSIXOLOGIK TRENINGLARDAN FOYDALANISHNING UMUMIY ASOSLARI Jo‘rayeva Dilnoza O‘ktam qizi	40
BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARIDA ADAPTIV PEDAGOGIK TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH Kuldosheva Sabohat Otamurodovna	44
BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI BILAN O‘TKAZILADIGAN JISMONIY TARBIYA MASHG‘ULOTLARINING XUSUSIYATLARI VA SHAKLLARI Ibadova Zamira Rashidovna	51
BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA IJTIMOIIY-MA‘NAVIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH (TARBIYA FANI MISOLIDA) Jabborova Azizaxon Husniddin qizi	58

XORIJIY TIL O'QITUVCHILARI TOMONIDAN FRANSUZ TILINI O'RGATISHDA QO'LLANILADIGAN METODOLOGIK TAMOYILLAR Hojiyeva Gulchehra Salimovna	65
INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES FOR DEVELOPING ENTREPRENEURIAL CULTURE AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION Niyazov Mirshod Khayatovich	74
RAQAMLI TA'LIMDA SUN'IY INTELLEKT: PEDAGOGIK LOYIHALASHNING YANGI YONDASHUVLARI Xolliyev Nurbek Askarovich	79
"TALABALAR SPORT FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ILMIY-METODIK ASOSLARI" Jo'rayeva Zarifa Oltinboy qizi	89
SOG'LOM TURMUSH TARZINING MA'NAVIY ASOSLARI Rahimboyev Rustamjon Abdurahmon o'g'li	95
PEDAGOGICAL CONDITIONS AND A TASK-BASED MODEL FOR DEVELOPING THE SPEECH COMPETENCE OF FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS Zaripova Soxiba Orif qizi,	100
RAQAMLI TA'LIM SHAROITIDA INGLIZ TILINI O'QITISH METODIKASINI SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA MODERNIZATSIYA QILISH Zokirjonova Maftuna Shuxratovna	110
BO'LAJAK O'QITUVCHILAR TAYYORLOVI: ZAMONAVIY TALABLAR VA TRANSFORMATIV RIVOJLANISH Safarova Nigora Nasillovna	118
SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH ASOSIDA BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH Yaxyayeva Madina Ibrohim qizi	124
METHODOLOGY FOR ENHANCING COMMUNICATIVE COMPETENCES OF LANGUAGE UNIVERSITY STUDENTS THROUGH THE APPLICATION OF COACHING TECHNOLOGIES. Abbasova Nargiza Kabilovna	129
SOME REMARKS ON THE WORKS OF EASTERN PANDOM Umarova Sitora Mukhlisovna	134
ICHKI TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDAGI DAVLAT DASTURLARINING O'RNI VA AHAMIYATI (O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MISOLIDA) Mo'minova Ozodaxon Dilmurodjon qizi	143
SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHDA JISMONIY FAOLLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI A.B.Jaksimuratov	145
FILOLOGIYA FANLARI	
O'ZBEK TILIDA EMOTIKON VA EMOJI BIRLIKLARINING LINGVISTIK VAZIFALARI	153

Umurzakova Zuxraxon Yusupjon qizi	
INGLIZ VA O'ZBEK LINGVOMADANIYATLARIDA "DARAXT-INSON" METAFORASI: QIYOSIY LINGVOMADANIY TAHLILI Ibragimova Gulshan Raimovna	158
ЖОМИЙ ВА НАВОИЙ ШЕЪРИЙ ИДИОСТИЛИНИ ҚИЁСИЙ-ЛИНГВОПОЭТИК ТАДҚИҚ ЭТИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ Чориев Таваккал Равшанович	162
TALABALARDA YOZMA NUTQ KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH VA XALQARO BAHOLASH MEZONLARI TAHLILI Alimardonova Malika Botir qizi	172
PRESERVATION AND TRANSFORMATION OF NATIONAL-CULTURAL COMPONENTS IN FOLK TALES RETOLD BY GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE Fayyozjon Azimov	176
THE FREQUENCY OF METAPHORICAL USES OF THE LEXEME YURAK IN ABDULLA QODIRIY'S BYGONE DAYS: A CORPUS-BASED ANALYSIS Shodiyeva Madinabonu Shavkat qizi	183
TARIXIY VOQEALARNING YANGICHA TALQINI (XAYRIDDIN SULTONNING "YALDO KECHASI" ROMANI ASOSIDA) UO'K 821.512.133 Xo'jamurodova Oydin Xo'jamurod qizi	192
BOLALAR SHE'RIYATIDA YUMORNING POETIK TABIATI VA UNI TAHLIL QILISH MEZONLARI	197
Qobilova Aziza Ahrorovna	
ОТ ЯЗЫКОВОГО ФЕНОМЕНА К ИССЛЕДОВАНИЮ: ФЕНОМЕН- ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В УЗБЕКСКИХ ГРУППАХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГЕНЕРАТИВНОГО ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА. Мустафаева Дилфуза Нематиллоевна	205
РОЛЬ ИСТОРИЧЕСКИХ ФАКТОВ В ФОРМИРОВАНИИ ОБРАЗА АМИРА ТИМУРА В УЗБЕКСКОЙ И АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ Пулатова Мохичехра Темировна	213
ANIQ VA TABIIY FANLAR	
CHAQIRIQQACHA HARBIY TA'LIM YO'NALISHI TALABALARNING O'QUV MASHG'ULOTLARINI TASHKIL ETISHNING QONUNIYATLARI. Aminov Pahlavon Hamid o'g'li	219
HUDUDLARDA ISHLAB CHIQRISH KUCHLARINI OQILONA JOYLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI Axmedova Nozima Fayzulloevna	227
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA UZOQ MUDDATLI AKTIVLAR HISOBINI YURITISHDA ERP TIZIMLARINING O'RNİ: AMALIYOT VA MUAMMOLAR Yusupova Nilufar Qasimovna	233

BIOKIMYO FANINI SUN'YI INTELLEKT TEKNOLOGIYALARINI QO'LLAB OLIB BORILGAN TAJRIBA- SINOV NATIJALARINING MATEMATIK-STATISTIK TAHLILI G.A.Ixtiyarova, J.M.Sharopov, N.Z.Eshchanova, S.M.Axmedova	239
SUN'YI INTELLEKT VOSITALARI YORDAMIDA BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING DARSNI LOYIHALASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	248
Zokirova Sitorabonu Shokirjonovna	